

נושאי הלימוד לבחינה בסוציולוגיה

2 יחידות לימוד – שאלון מספר 701

1. נושאי הלימוד לבחינה כלולים בפרקים האלה:

פרק א: תרבות

פרק ב: קבוצה

פרק ג: חיברות

פרק ד: מוסד המשפחה

2. ספרי הלימוד

- נווה, נ"א אלעד וא' רן, **סוציולוגיה במעגלי חברה: תרבות**, הוצאת רכס, 2003.
- נווה, נ"א אלעד וא' רן, **סוציולוגיה במעגלי חברה: קבוצה**, הוצאת רכס, 2003.
- נווה, נ"א אלעד וא' רן, **סוציולוגיה במעגלי חברה: משפחה**, הוצאת רכס, 2003.
- נווה, נ"א אלעד וא' רן, **סוציולוגיה במעגלי חברה: חברות**, הוצאת רכס, 2004.

הערה

מומלץ להיכנס לאתר של מפמ"ר מדעי החברה, שכתובתו היא www.education.gov.il/hevra, ולעיין במסמך [תכניות הלימודים בחטיבה העליונה בהלימה לשעות ההוראה](#), המופיע במסגרת ההודעות והעדכונים בדף הבית (תחת **בחינות בגרות**). מסמך זה מקיף את תוכני הלימוד הנדרשים שיושם עליהם דגש בבחינות הבגרות בשנת תשע"ד (2014) – תשע"ה (2015). כמו-כן מוצעות בו אסטרטגיות חשיבה במקביל לתכנים. על הנבחן לעקוב אחר הפרסומים באתר זה לקראת כל מועד בחינה.

פרק א: תרבות

מטרות

- הנבחנים יבינו את המושג תרבות ואת מרכיביו השונים.
- הנבחנים יכירו תרבויות שונות, ינתחו אותן וישוו ביניהן.
- הנבחנים יכירו את המאפיינים הפלורליסטיים של התרבות בישראל.
- הנבחנים יבינו את הבעייתיות של המגע הבין-תרבותי בחברה הישראלית, ויכירו דרכים שונות להתמודדות עם הבעייתיות הזאת.
- הנבחנים יפתחו רגישות לתכונות לא-מוכרות ושונות של תרבויות זרות להם.
- הנבחנים יפתחו יכולת 'להיכנס' לתפקיד של האחר ולהשקפותיו.
- הנבחנים יבהירו את הערכים ואת הנורמות אשר מייחדים את תרבותם.

1. כיצד אנשים תופסים ומארגנים את הסביבה החברתית שלהם?

רעיונות מרכזיים

- א. האדם שואף לתפיסה של סדר בעולם המשמעות שהוא מצוי בו. הוא משתמש לשם כך באמצעים סמליים מגוונים שמזמנת לו תרבותו, אמצעים המקבלים חיזוק ואישור ביחסיו החברתיים. האדם פועל ומופעל בתהליך מתמיד של בניית משמעות לזהותו ולקיומו האישי והחברתי.
- ב. האדם רואה עצמו דומה לבני-אדם אחרים בהשתייכותו למין האנושי ובהיותו בן-תרבות וחברה, אך בעת ובעונה אחת הוא יוצר גבולות סמליים המפרידים בינו ובין האחר כדי לשמור על ייחודו.
- ג. לאדם צרכים קיומיים בסיסיים, הבאים לידי ביטוי בדרכים תרבותיות שונות ומגוונות.
- ד. בני-אדם מנסים למיין את התופעות לקטגוריות. דבר זה נועד להפחית את הצורך בלמידה מתמדת, לפשט את העולם המורכב ולעזור בזיהוי תופעות. התהליך הזה עלול להוביל לפיתוחם של סטראוטיפים.

מושגים

סמלים, יחסי גומלין חברתיים, הגדרת מצב, סטראוטיפ

2. מהי תרבות? כיצד היא משפיעה על חיינו?

רעיונות מרכזיים

- א. תרבות היא יצירה אנושית דינמית.
- ב. הדינמיות של התרבות נובעת מיחסי הגומלין בין הפרט לחברה ובין החברה לפרט.

- ג. חברי קהילה נבדלים אלה מאלה במחשבותיהם, ברגשותיהם ובהתנהגותם. אף-על-פי-כן קיימת ביניהם הבנה משותפת של סמלים, ובאמצעותם הם מפתחים תקשורת.
- ד. תרבות כוללת אלמנטים גלויים ואלמנטים סמויים.
- ה. הלשון, כמערכת השכיחה ביותר של סמלים, משקפת את התרבות ומהווה מורה דרך ל'מציאות חברתית'. הלשון מפתחת באדם רגישות לתכונות מסוימות של העולם החיצוני וגורמת לו להתעלם מאחרות.
- ו. יש הבדלים בין הדרך שבה מוסברת המציאות החברתית על-ידי תיאוריות סוציולוגיות ובין הדרך שבה מוסברת המציאות על-ידי בני-אדם בעלי השקפה דתית.
- ז. התרבות משפיעה על התנהגות האנשים בחברה, אבל היא אינה שולטת בה באופן מוחלט.
- ח. דפוסי תרבות מכוונים את התגובות הרגשיות ואת התחושות של בני-האדם, ועם זאת מותרים לפרט שליטה ברגשותיו.

מושגים

תרבות, ערכים, נורמות, חוקים, מוסדות חברתיים, טקס, זהות, תרבות גלויה וסמויה, מיסוד

3. במה נבדלות תרבויות של חברות שונות? במה הן דומות?

רעיונות מרכזיים

- א. חברות נבדלות אלה במשמעויות שהן נותנות לאירועים ולהתנהגויות.
- ב. אין דפוס ייחודי של התנהגות שהוא אוניברסלי לכל האנושות, אבל יש אירועים שמוסדו בכל החברות, כגון אירוח, נישואין, לידה וקבורה.
- ג. ההסברים לאוניברסליות התרבותית מצביעים על הדמיון במבנה הנפשי של בני-אדם ועל מספר מצומצם של פתרונות לבעיות אנושיות משותפות.
- ד. כל קבוצה נוטה לראות את מנהגי תרבותה כדרך הטבעית והטובה ביותר. ואולם, אתנוצנטריות תרבותית קיצונית יכולה להוביל לאמונה שעם או קבוצה מסוימת הם עליונים, ובכך לגרום ללגיטימציה של פגיעה בשונה.
- ה. הגישה של יחסיות תרבותית תורמת לסובלנות כלפי אורחות-חיים שונים ומעודדת את הבנתם.
- ו. הגדרת המציאות ומהותו של הידע הסוציולוגי שונים מאלה של בעלי השקפת עולם דתית.
- ז. כיום, רוב החברות בעולם הן חברות הטרוגניות המורכבות מקהילות בעלות תרבויות ותת-תרבויות שונות.
- ח. קיימת בעייתיות בחקר תרבויות מתוך אתנוצנטריות וסובייקטיביות בלתי-מודעת. סוציולוגים מנסים להתמודד עם הבעייתיות הזאת באמצעות התייחסות לתרבויות מתוך הפרספקטיבה של יחסיות חברתית, באמצעות שימוש בשיטות מחקר מגוונות.

מושגים

אתנוצנטריות תרבותית, יחסיות תרבותית, תרבות משנה, מיעוט (אתני/גזעי), חברה מורכבת מתועשת, חברה פשוטה, אוניברסליות, קונפורמיות, מוסדות

4. אילו דפוסים של יחסי תרבויות מתפתחים בחברות פלורליסטיות?

רעיונות מרכזיים

- א. סוציולוגים דנים בשאלה של אופי דפוסי היחסים בין קבוצות בעלות תרבויות שונות בחברה פלורליסטית על-פני שני מישורים: הסברת המצוי והתכוונות לרצוי.
- ב. ברוב החברות מתגבשות גישות נורמטיביות, המתבטאות במדיניות של השלטון לגבי הרצוי, מבחינת אופי היחסים בין תרבויות.
- ג. קיימים דפוסים שונים של יחסים בין תרבויות: פלורליזם תרבותי, מיזוג, התבוללות, ניתוח ומאבק.
- ד. קיימים ארבעה סוגים של מיעוטים: אתניים, דתיים, גזעיים ותרבותיים.

מושגים

פלורליזם תרבותי, זהות עדתית, חברת מהגרים, יחסי רוב-מיעוט, מיזוג, התבוללות, מאבק, ניתוק

5. מהו ההרכב התרבותי של החברה הישראלית הטרוגנית?

כיצד החברה הישראלית מתמודדת עם ריבוי התרבויות שבתוכה?

מהן הבעיות המתעוררות בחברה הישראלית בעת מפגש בין תרבויות?

מהם הפתרונות השכיחים לבעיות האלה?

רעיונות מרכזיים

- א. החברה הישראלית מורכבת מתרבות ייחודית דומיננטית. בתוכה מגוון של תרבויות משנה על בסיס דתי, אתני ולאומי.
- ב. החברה הישראלית מתמודדת עם בעיית מגע בין תרבויות בגלל היותה חברת מהגרים וחברה שהתפתחה לאחר קולוניאליזם.
- ג. החברה הישראלית פיתחה דפוסים שונים של יחסים בין תרבויות בתקופות שונות לגבי תרבויות משנה שונות, כגון מיזוג או הטמעה של קבוצות אתניות וגישה הגמונית כלפי המיעוט הערבי. יש בקרב קבוצות בחברה שאיפות ליישם גישה רב-תרבותית בעתיד.
- ד. בחברה הישראלית קיימת בעייתיות של יחסים בין תרבויות משנה ברמה הקולקטיבית וברמה האישית. למשל: גישות, אתנוצנטריות, חוסר הבנה של תרבויות משנה, סטראוטיפים, שלילת הלגיטימיות של תרבות משנה אחרת, מחלוקת על הזהות של התרבות הישראלית המשותפת ומאבק על משאבים (אי-שוויון בחלוקת המשאבים). הגורמים האלה עלולים להביא לתקשורת לקויה, להבנות לקויות, לניכור ולזרות ברמה האישית, וברמה הקולקטיבית – לשסעים, להסתגרות או למאבקים.

מושגים

תרבות משנה (תת-תרבות), כור היתוך, הטמעה, התבוללות, הפרדה (סגרגציה), הגנה חוקית על מיעוטים, חיסול, פלורליזם תרבותי, סטראוטיפים

6. כיצד משתנות תרבויות?

רעיונות מרכזיים

- א. בחברה הפוסט-מודרנית חלו שינויים רבים בעקבות שינויים באידאולוגיה ובטכנולוגיה.
- ב. אחד המאפיינים הבולטים של החברה הפוסט-מודרנית היא התפתחות תרבות הצריכה.
- ג. תהליך הגלובליזציה הביא להפיכת העולם ליכפר גלובלי, לשינוי המאפיינים של התרבות הלוקלית ולמעבר לערכים גלובליים.

מושגים

תרבות צריכה, גלובליזציה, חברה פוסט-מודרנית

7. כיצד חוקרים תרבויות?

רעיונות מרכזיים

- א. השיטה המתאימה ביותר לחקר תרבות היא **התצפית** – התבוננות על אירוע בזמן התרחשותו בסביבתו הטבעית.
- ב. ישנם סוגים שונים של תצפיות: תצפית ישירה, תצפית משתתפת, תצפית מונחית (ממוקדת). לכל תצפית יש יתרונות ויש חסרונות.

מושגים

תצפית, תצפית ישירה, תצפית משתתפת, תצפית מונחית, מהימנות בין-אישית, מהימנות שחזור

פרק ב: קבוצה

מטרות

- הנבחנים יבינו את הפונקציות שממלאות קבוצות בחברה, ויכירו בחשיבותן.
- הנבחנים יבחנו את השווה ואת השונה בין הסוגים השונים של הקבוצות, ומתוך כך – יגלו את הקריטריונים למיון קבוצות.
- הנבחנים ינתחו את הדינמיקה הפנימית של הקבוצות השונות.
- הנבחנים יחקרו את השפעת הקבוצות על עמדותיו, על תפיסותיו ועל התנהגותו של הפרט.

- הנבחנים יכירו את המערך הניסוי, ויתנסו בו כאמצעי לחקר הקבוצה.
- הנבחנים יבינו את הזיקה שבין הקבוצות ובין הקהילה והארגונים שבחברה.
- הנבחנים יבינו ויחקרו את סוגי היחסים בין הקבוצות ואת התנאים להתפתחותם.
- הנבחנים יפתחו מודעות עצמית להשפעתן של קבוצות השתייכות וההתייחסות.
- הנבחנים יפתחו עמדה לגבי מידת הקונפורמיות הרצויה של היחיד לקבוצה.

1. האם האדם יכול לחיות ללא קבוצה?
מהן הסיבות להתגבשות אנשים לקבוצה?

רעיונות מרכזיים

- א. האדם הוא בעל-חיים חברתי, התלוי בחברה לשם קיומו והתפתחותו.
- ב. כל בעלי-החיים מתארגנים בקבוצות.
- ג. הקבוצה מספקת לפרט צרכים אינסטרומנטליים של קיום והגנה, וממלאה צרכים אקספרסיביים של תמיכה וקבלה.

מושגים

חלוקת עבודה, תפקידים, תפקיד חברתי, התמחות, פעילות גומלין חברתית, צרכים אינסטרומנטליים, צרכים אקספרסיביים

2. מהי קבוצה?

רעיונות מרכזיים

- א. הקבוצה היא התא הבסיסי ביותר במבנה החברתי.
- ב. יש תכונות משותפות לכל הקבוצות: מבנה, יחסי גומלין, חלוקת תפקידים, מטרות, נורמות ותקשורת.
- ג. בקבוצה מתרחשים תהליכים בעלי משמעויות סובייקטיביות. הקבוצה מעניקה את המשמעויות האלה לתהליכים ולסמלים המייחדים אותה.

מושגים

קבוצה, מערכת חברתית, נורמות, קטגוריות חברתיות

3. מהם הקריטריונים שעל-פיהם אפשר להבחין בין קבוצות?

רעיונות מרכזיים

- א. קבוצות נבדלות זו מזו בקריטריונים אחדים: התנאים לקבלת חברים לקבוצה, מטרות הקבוצה, אופי היחסים בתוך הקבוצה, מבנה צורת התקשורת בקבוצה, תהליך קבלת החלטות, מידת הפורמליות, אופי ההשתייכות, מנגנוני הפיקוח החברתי.
- ב. קיימת תלות הדדית בין המאפיינים של הקבוצה. שינוי באחד המאפיינים או יותר עשוי לגרום לשינוי באופייה של הקבוצה.

מושגים

קבוצה ראשונית, קבוצה משנית, קבוצה פתוחה, קבוצה סגורה, מבנה פורמלי, מבנה בלתי-פורמלי, צורת תקשורת-כוכב, שרשרת, היררכיה, לכידות קבוצתית, דיאד, טריאד

4. לאילו סוגי קבוצות משתייך הפרט, ולאילו קבוצות הוא מתייחס? כיצד משפיעות הקבוצות האלה על היחיד?

רעיונות מרכזיים

- א. הקבוצה היא חלק ממערכת חברתית כללית. לכל פרט קבוצות השתייכות וקבוצות התייחסות מגוונות, המשפיעות על התנהגותו.
- ב. התהליכים המתרחשים בקבוצה משפיעים על תפיסת הפרט את עצמו ועל הסטטוסים והתפקידים שלו.
- ג. קיימות זיקות שונות בין קבוצות השתייכות ובין קבוצות התייחסות, והן משפיעות על התנהגות הפרט.
- ד. השוואה (נורמה, יוקרה, הישגים) בין הקבוצה שאליה אדם שייך ובין קבוצה אחרת עלולה ליצור הרגשת קיפוח יחסי.

מושגים

קבוצת השתייכות, קבוצת התייחסות, קבוצת התייחסות נורמטיבית, קבוצת התייחסות משווה, קבוצת התייחסות שלילית, קונפליקט בין שותפי תפקיד, מערך סטטוס לא-מאוזן, סטטוס שולי, הרגשת קיפוח יחסי, דירוג סטטוס, קונפליקט סטטוס, מערך סטטוס, סמלי סטטוס, יוקרת סטטוס, סטטוס, סטטוס שולי. תפקיד, שותפי תפקיד, קונפליקט בין שותפי תפקיד

5. כיצד הקבוצה משפיעה על ערכיו של החבר בה ועל התנהגותו?
כיצד הקבוצה מתמודדת עם חברים שאינם פועלים על-פי הנורמות שלה?
כיצד סטייה מהנורמות הקבוצתיות משפיעה על תפקוד הקבוצה?

רעיונות מרכזיים

- א. החברות בקבוצה משפיעה באופן מודע או באופן בלתי-מודע על חשיבותו של הפרט, על תפיסת העולם שלו ועל התנהגותו.
- ב. לחץ קבוצתי, רמת הקונפורמיות של הפרט, רמת הלכידות של הקבוצה ומנגנוני הפיקוח הקבוצתיים משפיעים על הפרט ועל התנהגותו.
- ג. הקבוצה מפעילה סנקציות כדי להשיג קונפורמיות ביחס למטרותיה.
- ד. תגובת הקבוצה לחבר הסוטה ממטרותיה משתנה בהתאם ליוקרת הסטטוס של החבר, למידת הלכידות בקבוצה ולמידה שבה הסטייה פוגעת בהשגת מטרות הקבוצה.
- ה. הסטייה מנורמות הקבוצה יכולה לתרום להגברת הלכידות בתוכה ולחיזוק הערכים והנורמות, או לגרום להתפרקות הקבוצה.

מושגים

קונפורמיות, עצמאות, כניעה, סטייה, תנאי עמימות

6. כיצד משפיעים תהליכי קבלת ההחלטות וסוגי המנהיגות על הקבוצה?

רעיונות מרכזיים

- א. קיימים הסברים שונים למנהיגות – הסבר פנימי (תאוריית האדם הדגול) והסבר חיצוני (הגישה המצבית).
- ב. קיימים סוגים שונים של מנהיגות המשפיעים על תפקוד הקבוצה, על התקשורת ועל היחסים בתוכה.
- ג. סגנונות מנהיגות שונים מתאימים לקבוצות שונות בתנאים שונים.
- ד. קיים קשר חיובי בין השגת מטרות הקבוצה ובין מודעות המנהיג לתפקידיו המשימתיים והחברתיים.
- ה. הצלחת תפקודה של הקבוצה תלויה הן במנהיגיה והן בחבריה.

מושגים

מנהיג, מנהיגות דמוקרטית, מנהיגות סמכותית, מנהיגות פורמלית, מנהיגות בלתי-פורמלית, מנהיגות חברתית, מנהיגות משימתית, עוצמה, גישה מערכתית

7. אילו סוגי יחסים נוצרים במפגש בין קבוצות?
מהם הגורמים לשיתוף פעולה או ליריבות בין קבוצות?

רעיונות מרכזיים

- א. בין קבוצות יכולים להתפתח סוגים שונים של יחסים: שיתוף פעולה, תחרות ואיבה.
- ב. הגורמים לשיתוף פעולה בין קבוצות הם אלה: סטטוס שווה, פעילות גומלין הדדית אינטנסיבית, אינטימיות, אינטרסים משותפים, מטרות-על משותפות.
- ג. גורמים שעשויים להפחית קיטוב בין-קבוצתי הם אלה: הפחתת סטראוטיפים לגבי קבוצת-חוץ (outgroup), פיתוח תפיסות מובחנות של קבוצת היריב, פרסונליזציה של האחר ותיווך בין-קבוצתי.
- ד. יריבות בין קבוצות נובעת מתחרות על משאבים ועל תגמולים שיש מחסור בהם.

מושגים

השוואה חברתית, תנאי מגע, מטרות-על משותפות

גישות

קונפליקט, גישה פונקציונליסטית, גישה מערכתית, גישת אינטראקציה סימבולית

8. כיצד חוקרים קבוצות?

רעיונות מרכזיים

- א. שיטת המחקר המקובלת בקרב חוקרים לחקירת קבוצה היא ניסוי.
- ב. הניסוי עשוי לעורר בעיות הקשורות לאתיקה מקצועית. הצהרת הלסינקי מנסה להתמודד עם בעיות אלו.
- ג. ניסוי מאפשר לחוקר לשלוט במשתני המחקר. הניסוי מתחיל בשאלת מחקר, שמתוכה גוזרים את השערת המחקר. בניסוי יש משתנים תלויים ומשתנים בלתי-תלויים. לכל משתנה יש הגדרה נומינלית והגדרה אופרציונלית.
- ד. לניסוי יש יתרונות ויש חסרונות.

מושגים

הצהרת הלסינקי, שאלת מחקר, השערת מחקר, משתנה תלוי, משתנה בלתי-תלוי, מהימנות בין-אישית, מהימנות שחזור

פרק ג: חיברות

מטרות

- הנבחנים יבינו שחיברות היא תהליך דינמי של יחסי גומלין בין היחיד ובין סוכני חיברות בחברתו.
- הנבחנים יבינו שתהליך החיברות נמשך לאורך חיי האדם.
- הנבחנים יבינו את התפקידים של תהליכי החיברות.
- הנבחנים יכירו הסברים שונים לתהליך החיברות, וילמדו לבחון את תרומתם להבנת התהליך.
- הנבחנים יכירו דגמים אחדים של תהליך החיברות בטיפוסים שונים של חברות.
- הנבחנים ינתחו את הדגמים השונים, ויגלו את הדמיון ואת השוני ביניהם.
- הנבחנים יבינו את המורכבות של תהליך ההתבגרות בחברה המודרנית, ויקשרו אותה עם בעיות גיל ההתבגרות המוכרות להם.
- הנבחנים יפתחו מודעות הן לתהליך גיבוש זהותם האישית והן לקשר שבין גיבוש זהות אישית למגוון תהליכים חברתיים.
- הנבחנים יפתחו רגישות לבעייתיות של תהליכי חיברות מחדש, כגון אלה של עולים חדשים.
- הנבחנים יסיקו שאי-אפשר לקבוע מראש את תוצאותיו של תהליך החיברות.

1. מי אני וכיצד איראה בעתיד?

רעיונות מרכזיים

- א. זהות אינה דבר מולד: היא נרכשת תוך כדי פעילות והכרה חברתית.
- ב. זהותו של אדם מורכבת מתת-זהויות הקשורות למגוון תפקידיו.
- ג. הזהות משתנה במשך מעגל החיים.

מושגים

זהות, זהויות משנה, תפקיד, סטטוס

2. כיצד מתפתחת זהות?

רעיונות מרכזיים

- א. הסדר הביו-חברתי גורס, שחיברות הוא תהליך הכרחי לתינוקות ולילדים בגלל הדברים האלה:
 - הם נולדים ללא אינסטינקטים הדרושים להישרדות, אך עם מבנה מוחי המאפשר למידה.
 - המערכות הביולוגיות האנושיות זקוקות לפיתוח באמצעות אינטראקציה חברתית כדי שיוכלו לשרוד.

- ב. הגישה הפונקציונליסטית תופסת את החיברות כתהליך חד-סטרי, שבו החברה מחנכת את היחיד להיות חבר נאמן, מחויב ויעיל לחברה באמצעות סוכני חיברות מרכזיים. היחיד לומד נורמות, מיומנויות, ערכים וידע, החיוניים כדי למלא תפקידים מגוונים הנדרשים לו כחבר בקבוצה. החיברות מושגת על-ידי תהליכי למידה והפנמה מצדו של הפרט, בשילוב עם תהליכי פיקוח חברתיים.
- ג. הגישה של אינטראקציה סימבולית תופסת את החיברות כתהליך דו-סטרי, שבו הקבוצה משפיעה על התפתחות חבריה, וחברי הקבוצה משפיעים על התפקוד של הקבוצה.
- ד. הסבר, שמשלב את הגישה הפונקציונליסטית עם הגישה של אינטראקציה חברתית, גורס, שחיברות נבנית באמצעות משא ומתן בין היחיד ובין אחרים שמשמעותיים לו בתוך מסגרות חברתיות-תרבותיות. הסטטוסים והתפקידים של היחיד משמשים מסגרת לגיבוש הזהות.
- ה. תהליך ההתפתחות של האישיות מתמשך בשלבים שונים במשך כל מעגל החיים. על התהליך משפיעים בדרכים שונות מגוון של סוכני חיברות.
- ו. קיימים הבדלים בתכנים, בתהליכים, במסגרות, בעומק ובטווח של השפעות החיברות במשך השלבים השונים של מעגל החיים.
- ז. תהליך חיברות ראשוני בילדות משפיע על היחיד לטווח ארוך, מפני שהוא מתרחש בשלב בחיים שבו עוצמת ההשפעה של ההורים או של המטפל על ילדיהם חזקה ביותר. העוצמה הזאת מתבטאת באמצעות מתן חיזוק חלקי בעל מטען רגשי. תהליך החיברות הראשוני הזה מבסס את הלמידה המועברת אחר-כך למצבים חדשים.

מושגים

עצמי, אני, אני במראה, סוכני חיברות ראשוניים, סוכני חיברות משניים, הפנמה, תהליך חיברות מוקדם, חיברות מחדש, למידה, חיזוקים, פיקוח, אינסטינקט, לקיחת תפקיד, גישה ביו-חברתית

3. מהן מטרותיו של תהליך החיברות וכיצד הן מושגות?

רעיונות מרכזיים

- א. תהליך החיברות ממלא כמה תפקידים בעבור החברה ובעבור הפרט: הנחלת התרבות לדור הבא, שיבוץ הפרט במבנה החברתי, פיקוח חברתי, לימוד תפקידים, גיבוש ושינוי של הזהות החברתית.
- ב. המטרות של תהליכי חיברות בחברות שונות או בתרבויות-משנה בחברה המודרנית הן מגוונות.

מושגים

פיקוח חברתי, זהות חברתית

4. מדוע קיים בחברה המודרנית תהליך התבגרות ממושך?

רעיונות מרכזיים

- א. החברה המודרנית דורשת מחבריה מיומנויות רבות ומורכבות.
- ב. בחברה המודרנית נוצר פער בין הבגרות הפיזיולוגית ובין הבגרות החברתית והתפקודית. אדם נעשה בוגר בתחומים שונים ובזמנים שונים.
- ג. הפערים יוצרים מצבים של עמימות וקונפליקטים שונים.
- ד. יצירה של תרבות נוער ושל חברת נוער מהווה מענה לצורכיהם של המתבגרים.

מושגים

טקסי מעבר, חברת שווים, מורטוריום, איש שוליים, סטטוס בלתי-מאוזן, קטין, בוגר, מודרניזציה, פער דורות

5. במה נבדלים תהליכי החיברות בתוך החברה ובמה הם נבדלים בחברות השונות?

רעיונות מרכזיים

- א. השונות הרבה של זהויות בחברה נובעת מהגיוון הסביבתי שבתוכו אנשים גדלים ומאוצר החוויות האישיות של האנשים במהלך חייהם.
- ב. המאפיינים של מוסדות חברתיים, התהליכים והשינויים שחלים בהם ברמה המקרו-חברתית (כגון תנודות בתעסוקה, בכלכלה, בחוקים), משפיעים בדרכים שונות על סוכני החיברות בסביבות המיקרו, ולפיכך יוצרים גיוון בתהליכי החיברות של יחידים בחברה.
- ג. תהליכי חיברות לתפקידי מין קשורים למגע גומלין בין היחיד ובין סביבתו הקרובה והרחוקה.

מושגים

חיברות לתפקיד, חיברות לזיקנה, חיברות לתפקידי מין (Gender, מגדר)

גישות

אקולוגיה של Bronfenbrenner, אינטראקציה סימבולית, גישה פונקציונליסטית, גישה התפתחותית

פרק ד: מוסד המשפחה

מטרות

- הנבחנים יבינו שהמשפחה היא תופעה חברתית אוניברסלית המוכרת בצורות שונות בכל החברות ובכל התקופות.
- הנבחנים יבינו שהמשפחה תורמת למילוי צרכים חברתיים בסיסיים. היא בעלת חשיבות ראשונה במעלה ביצירת קשר בין הפרט לחברה.
- הנבחנים יכירו סוגים של משפחות בעולם ובישראל.
- הנבחנים ינתחו את השפעת השינויים בחברה על המשפחה.
- הנבחנים ינתחו סובלנות כלפי צורות שונות של משפחה.
- הנבחנים יהיו מודעים למגמות השוויון בחברה, ויבחנו את עמדותיהם לגבי מעמדן של האישה ושל הילד במשפחה ובחברה.
- הנבחנים יהיו מודעים לבעיות הקשורות למשפחה בחברה הבתר-תעשייתית, ויכירו את הדרכים השונות שבהן מנסים בני החברה להתמודד עם הבעיות האלה.

1. כיצד תיראה חברה ללא משפחה?

אילו בעיות ייפתרו בחברה ללא משפחה?

אילו בעיות יתעוררו בחברה ללא משפחה?

רעיונות מרכזיים

- א. המשפחה ממלאת פונקציות חיוניות בכל חברה.
- ב. המשפחה היא המוסד הראשון שמתווך בין הפרט לחברה (חיברות, הצבה, תמיכה רגשית ותמיכה חומרית).
- ג. בכל חברה עשויים להיווצר קונפליקטים ביחסים שבין הפרט למשפחה ולחברה.

מושגים

משפחה, נישואין, הצבה חברתית, סוגי משפחות, פונקציה, נורמות, קונפליקטים בין נורמות, חיברות (סוכני חיברות), מוסד, מיסוד, אוניברסליות

2. במה דומות משפחות בחברות שונות ובמה הן נבדלות זו מזו?

רעיונות מרכזיים

- א. המשפחה היא מוסד אוניברסלי.

- ב. כל המשפחות הן קבוצות אשר ממסדות תהליכים של יחסי מין, המשכיות ביולוגית, תמיכה רגשית, חיברות והצבה חברתית.
- ג. משפחות שונות אלה במבנה שלהן, בפונקציות החברתיות שהן ממלאות ובלגיטימיות שלהן.
- ד. למאפיינים האוניברסליים של משפחות יש תרגומים נורמטיביים דיפרנציאליים בחברות שונות.
- ה. החברה הישראלית מאופיינת ברמה גבוהה של משפחתיות ובמגוון עשיר של דפוסי משפחות.

מושגים

נישואין, משפחת יסוד (הקמה), משפחת מוצא, רשת חברתית, אנדוגמיה, אקסוגמיה, משפחה גרעינית, משפחה מורחבת, מונוגמיה, פוליגמיה, פטריארכליות, המשפחה כיחידת ייצור, המשפחה כיחידת צריכה, פטרילינארי, מטרילינארי, בילינארי, מטריארכלי

3. מהם הגורמים המשפיעים על היווצרות של דפוסי משפחה שונים?

רעיונות מרכזיים

דפוס המשפחה מושפע מ:

- א. גורמים סביבתיים-חיצוניים, כגון אקולוגיה וטכנולוגיה.
- ב. תהליכים חברתיים, כגון הגירה, עיור, מודרניזציה ותיעוש.
- ג. השקפות עולם, כגון שוויוניות, חירות, קולקטיביזם, שמרנות וחילון.

מושגים

חברה מסורתית, חברה מודרנית, עיור, חילון, תיעוש, התמחות, מודרניזציה, הגירה, שינוי חברתי, אידאולוגיה

4. מה מייחד את המשפחה הפוסט-מודרנית?

רעיונות מרכזיים

- א. המשפחה הפוסט-מודרנית מאופיינת באידאולוגיה המכירה בזכויות הפרט לבחירה חופשית של בני-הזוג ולפירוק של הנישואין.
- ב. במשפחה הפוסט-מודרנית קיימת תופעה של פירוק נישואין בשכחות רבה יחסית לעומת תקופות קודמות. כמו-כן קיימת שכחות רבה בהקמת משפחות מורכבות.
- ג. גירושין הם תופעה שכיחה בחברה הפוסט-מודרנית, אשר נגזרים ממאפייני החברה הפוסט-מודרנית.
- ד. החברה הפוסט-מודרנית מדגישה זכויות נשים וזכויות ילדים בתוך המשפחה.

מושגים

גירושין, משפחה מורכבת, משפחה פריקה, משפחה פוסט-מודרנית, מעגל המשפחה, זכויות נשים, זכויות ילדים

5. מהן הבעיות החברתיות והדילמות הקשורות למשפחה בת-ימינו?

רעיונות מרכזיים

- א. קיימות בסוציולוגיה הגדרות שונות של בעיות חברתיות. חלק מהסוציולוגים מאמצים גישה סובייקטיבית: בעיה חברתית קיימת כאשר מספר רב של אנשים מבחינים בפער בלתי-רצוי בין האידיאלים ובין המציאות החברתית. חלק אחר סבור שלבעיה חברתית תנאים אובייקטיביים וסובייקטיביים.
- ב. אנשים רבים, לרבות סוציולוגים, זיהו חמש בעיות חברתיות:
- חלוקת התפקידים בתוך המשפחה.
 - דילמות הנוצרות בגלל ההתפתחות הטכנולוגית-רפואית (הפריה חוץ-גופית, פונדקאות, השתלות).
 - הגדרה חוקית של המשפחה (הסכמי נישואין, אימוץ).
 - פירוק המשפחה והרכבת המשפחה.
 - הגדרת הגבולות של מילוי פונקציות בין המשפחה ובין המוסדות החברתיים האחרים (חינוך, טיפול בנכים ובקשישים, תכנון ילודה).

מושגים

הגדרת גבולות, סטטוס, תפקיד, קונפליקט סטטוסים

גישות

קונפליקט, אינטראקציה סימבולית, גישה פונקציונליסטית

נושאי הלימוד לבחינה בסוציולוגיה

יחידת לימוד אחת (השלמה ל-3 יח"ל)

שאלון מספר 702

בחינת הבגרות ביחידה השלישית בסוציולוגיה בהיקף של יחידת לימוד אחת תעסוק בנושא **שינוי חברתי**.

שינוי חברתי

מטרות

- הנבחנים יהיו מודעים לשינויים התכופים והדרסטיים המאפיינים את הזמן המודרני ולמשמעות החברתית שלהם.
- הנבחנים יכירו וינתחו תופעות של שינוי חברתי בחברה הישראלית ובעולם.
- הנבחנים ילמדו להשתמש בשני הסברים תיאורטיים של שינוי חברתי כדי להסביר תופעות חברתיות: ההסבר האבולוציוני וההסבר של הקונפליקט.
- הנבחנים יסקרו את כל הנושאים שנלמדו בתכניות הלימודים בסוציולוגיה מזווית הראייה של שינוי חברתי.
- הנבחנים יכירו פרמטרים לניסיונות חיזוי של שינויים חברתיים עתידיים, וישמו אותם על החברה הישראלית.

1. מהו שינוי חברתי?

במה דומים הסוגים השונים של שינוי חברתי ובמה הם שונים?

רעיונות מרכזיים

- א. שינוי חברתי יכול להתרחש בכל המערכות החברתיות ובכל התחומים.
- ב. שינויים חברתיים נבדלים אלה מאלה מן ההיבטים האלה: היקף, משך הזמן, כיוון, קצב ורמה.
- ג. תיאוריות שונות מגדירות שינוי חברתי בצורות שונות.

מושגים

היקף של שינוי, כיוון של שינוי, קצב של שינוי, רמות של שינוי חברתי (מקרו-מיקרו, שינוי מתוכנן – שינוי ספונטני)

גישות

פונקציונליסטית, קונפליקט

2. מדוע מתרחשים שינויים חברתיים?

רעיונות מרכזיים

- א. קיימים שני הסברים לגורמים של שינוי חברתי:
 - שינוי חברתי הוא חלק בלתי-נפרד מן המבנה החברתי הנתון (אנדוגני).
 - שינוי חברתי הוא תוצאה של אירועים חיצוניים והשפעתם (אקסוגני).
- ב. הסברים שונים על שינוי שמקורו פנימי מתגלים בתיאוריית הקונפליקט ובתיאוריות פונקציונליות.
 - התיאוריות הפונקציונליות טוענות, כי שינוי בחשיבה האנושית, המצאות, חדשנות, גידול אוכלוסין ודיפרנציאציה פונקציונלית, גורמים לשינוי הדרגתי ומתמיד של החברה.
 - גישת הקונפליקט טוענת, שקיימים מתחים וניגודים מתמידים בתוך המבנה החברתי. המאבקים האלה הם על השליטה במשאבים, על חלוקתם ועל מיסודן של נורמות חברתיות. שינוי חברתי הוא תוצאה של יחסים דיאלקטיים בין הרכיבים הדומיננטיים בחברה ובין אלה המתחרים בהם.
- ג. קצב השינוי ואופיו שונים בין מערכות המשנה של החברה המודרנית.

מושגים

התערבות חברתית, ניכור

גישות

פונקציונליסטית, קונפליקט, נאו-מרכסיסטית

מקורות

הריסון, וולפרט ולביטוב, **שינויים חברתיים בישראל ובעולם**, מקראה בסוציולוגיה לחטיבה עליונה, הוצאת רמות, אוניברסיטת תל-אביב, 2000.